

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
بَدَأَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ
شَاكِرِينَ

کتابخانه
پهلوانی

دانشکده ادبیات ۲۰ / ۱۲ / ۱۳۷۹

پایان نامه جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد

در رشته زبان و ادبیات فارسی

عنوان:

تحریری دیگر از ترجمه تاریخ یمنی

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر سید جعفر حمیدی

۸۸۰۱ -

استاد مشاور

جناب آقای دکتر محمد غلامرضایی

به نگارش

فرزاد نبی نیان

تابستان ۷۹

۳۱۳۵۹

«به نام خداوند جان و خرد»

تحریری دیگر از ترجمه

تاریخ یمینی

تقديم به مادر عزيزم

«فهرست مطالب»

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
الف.....	پیشگفتار.....
۱.....	دیباچه.....
۱۷.....	ذکر امیر ناصرالدین سبکتکین و مبدأ کار او.....
۲۰.....	فتح بست.....
۲۴.....	فتح قصدار.....
	ذکر آمدن لشکر ترک در ولایت نوح بن منصور و او را از دار الملک بخارا
۳۱.....	برانگیختن.....
۳۸.....	شرح حال سیستان.....
۴۴.....	ذکر حسام الدوله تاش و انتقال زعامت با او.....
۴۵.....	حکایت حال قابوس و فخر الدوله.....
۶۱.....	ذکر بازگشتن فخر الدوله علی با ولایت خویش و موافقت او حسام الدوله تاش... ..
	ذکر رسیدن حسام الدوله ابوالعباس تاش به جرجان و مقام بلحسین سیمجور به
۷۰.....	نیسابور بر قیادت لشکر.....
	ذکر ابوالحسین بن سیمجور و امارت او در خراسان تا وقت وفات و رسیدن منصب
۷۹.....	او به پسر وی ابو علی بن ابی الحسین محمد بن ابراهیم بن سیمجور.....
۸۸.....	ذکر فایق و حالت او بعد از هزیمت به مرور رود.....
۹۰.....	ذکر آمدن بغراخان به بخارا از و رفتن ملک نوح.....

«فهرست مطالب»

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۹۳.....	ذکر رفتن بغراخان از بخارا و معاودت ملک نوح.....
۱۳۱.....	ذکر ابوالقاسم بن سیمجور و حالت او بعد از مفارقت برادرش ابو علی.....
۱۴۸.....	ذکر امیر سیف الدوله و ماجرای او با برادرش امیر اسماعیل.....
۱۵۴.....	ذکر آنچه میان ابوالقاسم بن سیمجور و بکتوزون حادث شد.....
۱۵۷.....	ذکر امیر اسماعیل و فرو آوردن او از قلعه غزنه.....
۱۶۸.....	ذکر خلعتی که امیر المؤمنین القادر بالله به سلطان یمین الدوله و امین المله فرستاد.....
۱۶۹.....	ذکر بازگشتن عبدالملک بن نوح با بخارا.....
۱۷۰.....	ذکر خروج منتصر ابو ابراهیم اسماعیل بن نوح و آنچه میان او و ایلک خان و امیر نصر بن ناصرالدین حادث شد.....
۱۸۲.....	ذکر امرای سامانی و مقادیر ایام ایشان.....
۱۸۴.....	ذکر احوالی که میان امیر ناصرالدین سبکتکین و خلف بن احمد از انواع مخالفت و موافقت حادث شد و خاتمت بدان کشید که سلطان ولایت وی از دست او بر چه وجه بیرون کرد.....
۲۰۴.....	ذکر شمس المعالی قابوس بن وشمگیر و رسیدن او با سر مملکت خویش.....
۲۲۱.....	ذکر حال موافقت سلطان با ایلک خان و باز به مخاصمت رسیدن.....
۲۲۸.....	ذکر آل میکال.....

«فهرست مطالب»

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۲۳۳	ذکر ابو جعفر محمد بن موسی بن احمد بن ابی طالب رضی الله عنهم اجمعین .
	ذکر سید ابوالبرکات علی بن الحسین بن علی بن جعفر بن محمد الملقب به جور ابن
	الحسین بن علی بن محمد الملقب بالدیباچ ابن جعفر الصادق ابن محمد الباقر بن علی
	زین العادین ابن الحسین الشہید ابن امیر المومنین علی بن ابی طالب رضی الله عنهم
۲۳۵	اجمعین
۲۳۹	ذکر قاضی ابوالقاسم علی بن الحسین داوودی به هرات
۲۴۲	ذکر ابو منصور احمد بن عبدالصمد شیرازی
۲۴۴	ذکر غزوه بهاطیه
۲۴۷	ذکر غزوه مولتان
۲۴۹	ذکر گذشتن ایلیک خان از جیحون
۲۵۸	ذکر فتح قلعه بهیم نغر
۲۶۰	ذکر آل فریغون
	ذکر امیر المؤمنین القادر بالله و استقرار خلافت بر او بعد از طایع لله و اتفاق موافقت
۲۶۴	او با سلطان و بهاء الدولة بن عضد الدوله
۲۷۴	ذکر وقعه نارین
۲۷۵	ذکر غزوه غور
۲۷۶	ذکر قحطی که به نیسابور افتاد

«فهرست مطالب»

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۲۸۰.....	ذکر خانیان بعد از معاودت به ماوراء النهر
۲۸۳.....	ذکر فتح قصدار.....
۲۸۴.....	ذکر هر دو شار ابونصر بن راشد و محمدشاه پسر او
۲۹۱.....	ذکر وقعت ناردین.....
۲۹۴.....	ذکر واقعه تانیشر.....
۲۹۵.....	ذکر وزیر ابوالعباس الفضل بن احمد بن الفضل و خاتمت حال او
۳۰۱.....	ذکر وزارت شیخ جلیل شمس الکفاة ابوالقاسم احمد بن الحسن.....
	ذکر خاتمت کار شمس المعالی قابوس بن وشمگیر و رسیدن ملک او به پسر وی
۳۰۴.....	منوچهر.....
۳۱۰.....	ذکر دارا بن شمس المعالی.....
۳۱۲.....	ذکر مجدالدولة بن فخر الدولة.....
۳۱۵.....	ذکر بهاء الدولة بن عضدالدوله و مآل کار او
۳۱۸.....	ذکر ایلیک خان و خاتمت کار او
۳۲۱.....	ذکر امیر ابو احمد محمد بن سلطان یمین الدولة و امین المله محمود
۳۲۲.....	ذکر تاهرتی رسول مصر.....
	ذکر امیر ابوالعباس مأمون بن مأمون خوارزمشاه و خاتمت کار او و رسیدن ملک
۳۲۶.....	وی به سلطان.....

«فهرست مطالب»

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۳۲۹.....	ذکر فتح مهره و قنوح.....
۳۳۶.....	ذکر مسجد غزنه.....
۳۳۸.....	ذکر افغانیان.....
	ذکر استاد ابوبکر محمد بن اسحاق بن ممشاد و قاضی ابوالعلاء صاعد بن محمد و
۳۴۱.....	مجازات ایشان.....
۳۴۸.....	ذکر امیر نصر بن ناصرالدین سبکتکین.....
۳۵۰.....	فهرست منابع.....

به نام خداوند جان و خرد

مقدمه

تاریخ یمینی نوشته ابو نصر عتبی م. ۴۲۷ هـ ق به زبان عربی و با ترجمه فارسی ناصح بن ظفر جرفادقانی در آغاز قرن هفتم هجری (۶۰۳) به دستور ابوالقاسم علی بن الحسین بن محمد بن ابی حنیفه وزیر جمال الدین آی ابه الغ باربک از اتابکان آذربایجان، بیانگر گوشه هایی از تاریخ سامانیان، آل بویه، آل زیار، فریغونیان و پادشاهان غرشستان و خانیان است؛ همچنین این کتاب که مؤلف آن را به مناسبت لقب محمود غزنوی (یمین الدوله) یمینی نامیده، شرح امارت یافتن سبکتکین و محمود غزنوی و دلاوریهای وی در ایران زمین و هندوستان است.

به طور کلی این کتاب بخشی از تاریخ پرفراز و نشیب ایران را به خواننده می‌نماید و هر چند که مؤلف در بیان ویژگیهای پادشاهان و بخصوص محمود غزنوی راه اغراق پیموده است، اما از خلال وقایع می‌توان حقایق را بازیافت حقایقی که در کمتر اثری آمده است؛ بخصوص چگونگی انقراض سامانیان که بتفصیل بیان شده و شرح حمله‌های محمود غزنوی به هند و دیگر مناطق که یک به یک شرح شده است. از این رو کتاب حاضر می‌تواند مأخذی مهم و قابل توجه به شمار آید؛ اما نثر کاملاً فنی و متکلف آن باعث گردیده که خواننده با زحمت و رجوع به کتب لغت منظور مترجم را دریابد به همین سبب پس از خواندن چند صفحه او را خستگی افزاید و کتاب را به یک سو نهد و مطالب سودمند آن به دست فراموشی سپرده شود.

بنابراین نگارنده بر آن شد که دامن همت به کمر زند و پس از نظر خواهی از استادان محترم به نگارش آن به نثر ساده و روان پردازد باشد که خوانندگان را از این رهگذر دانش افزاید و زمینه تحقیقات و تألیفات بعدی را فراهم سازد. منبع مورد استفاده اینجانب، ترجمه تاریخ یمینی به تصحیح دکتر جعفر شعار چاپ سوم ۱۳۷۴ شرکت انتشارات علمی و فرهنگی بوده است. ضمناً لازم به ذکر است که ترجمه ابیات عربی عیناً از متن مصحح آقای دکتر جعفر شعار اخذ شده است.

در خاتمه برخود لازم می‌دانم که از تمامی استادان محترم گروه زبان و ادبیات فارسی دانشکده ادبیات دانشگاه شهید بهشتی، بخصوص جناب آقای دکتر سید جعفر حمیدی که راهنمایی اینجانب را در تهیه این اثر بر عهده داشتند و جناب آقای دکتر محمد غلامرضایی استاد مشاور محترم که نظرات و راهنماییهای ایشان بسی از مشکلات را گره گشود و جناب آقای دکتر سید علی محمد سجادی که همواره توضیحات ایشان چراغی فرا راه نگارنده بود و جناب آقای دکتر کاظم دزفولیان مدیر محترم گروه صمیمانه تشکر و قدردانی نمایم.

والسلام
فرزاد نبی ثیان
مرداد ماه ۷۹

شرح حال عتبی:

«مؤلف تاریخ عتبی که به عربی فصیح تألیف شده، ابونصر یا ابونصر محمد بن عبدالجبار عتبی متوفی به سال ۴۲۷ هجری قمری است. وی از مردم ری و از کبار مترسلان ایران در قرن چهارم و آغاز قرن پنجم هجری بود... در آغاز جوانی ری را ترک گفت و به خراسان نزد خال خود، ابونصر عتبی، آمد و پس از مرگ وی دیرگاهی در خراسان در دستگاه ابوعلی سیمجور و ناصرالدین سبکتکین به سر می برد، و مدتی در نیشابور نزد امیر نصر بن ناصرالدین سبکتکین سپهسالار خراسان از جانب سلطان محمود به سر می برده است. وی در تاریخ خود شرح سلطنت سبکتکین و سلطان محمود را تا سال ۴۲۱ آورده است، و این کتاب به مناسبت لقب سلطان محمود که یمین الدوله بوده به تاریخ یمینی موسوم گردیده است.

ترجمه‌ها و شرح‌های تاریخ عتبی:

چنانکه اشاره کردیم، عتبی از رجال ادب بشمار است و انشای عربی کتاب او فنی و پیچیده و نیازمند شرح و تفسیر بوده، از این رو شروح متعددی بر آن نوشته‌اند. چلبی این کسان را در شمار شارحان آن آورده است:

۱- مجدالدین کرمانی

۲- صدرالافاضل قاسم پسر حسین خوارزمی (م ۵۵۵ ق)

۳- تاج‌الدین عیسی پسر محفوظ

۴- حمید الدین ابو عبدا... محمود بن عمر نجاتی نیشابوری که شرح خود را

"بساتین العلماء" نامیده...

۵- جر فادقانی که کتاب را به فارسی ترجمه کرده

۶- شیخ احمد معین بن علی بن عمر عددی دمشقی (۱۰۸۹-۱۱۷۳ هـ). ق آن را

به سال ۱۱۴۸ هـ. ق تفسیر کرده و به نام الفتح الوهبی در مصر به سال ۱۲۸۶ هـ. ق در دو جلد چاپ کرده است.

۷- صاحب ذریعه در ج ۴ ص ۱۱۶ گوید: «حاج میرزا علی ثقة الاسلام تبریزی» نیز آن را به امر امیر نظام به فارسی ترجمه کرده است ولی آنچه محقق است مرحوم ثقة الاسلام همه کتاب را ترجمه نکرده بلکه رسالهٔ بث الشکوی را که قسمت دیگری از تاریخ عتبی است به فارسی درآورده...

۸- رنیولد مستشرق انگلیسی، تاریخ یمینی را از روی ترجمهٔ جر فادقانی به زبان انگلیسی ترجمه کرده و به سال ۱۸۰۸ م. در لندن چاپ کرده است...

شرح حال مترجم کتاب:

ترجمهٔ فارسی تاریخ یمینی به وسیلهٔ ابوالشرف ناصح بن ظفر بن سعد منشی جر فادقانی از دبیران بنام دورهٔ سلجوقی انجام گرفته است... در ماه ربیع الآخر از سال ۶۰۳ به تشویق ابوالقاسم علی بن الحسین بن محمود بن ابی حنیفه وزیر جمال الدین آی ابه الغ باربک یکی از اتابکان آذربایجان، کتاب تاریخ یمینی تألیف عبدالجبار عتبی را از عربی به فارسی ترجمه کرده است....

ملحقات کتاب:

- ۱- نخستی ملحقهٔ کتاب، «خاتمهٔ یمینی» یا حوادث ایام است که به قلم خود جر فادقانی است.
- ۲- ملحقهٔ دیگر «آخر یمینی» است که عتبی آن را در پایان کتاب خود آورده...
- ۳- ترجمهٔ مرثیهٔ امیر نصر بن ناصرالدین سبکتکین است. جر فادقانی عین متن عربی آن را آورده و ترجمهٔ این قسمت به شیوهٔ مصنوع توسط حبیب الدین جر فادقانی انجام گرفته است.

کتاب یمنی شامل وقایع تاریخی از اواخر سامانیان تا زمان سلطان محمود است و در این میان عتبی مصنف کتاب، غزوات محمود غزنوی را در هند... بشرح آورده است... همچنین مصنف ذکر تاریخ سلسله‌های دیگر این عهد را نیز فروگذار نکرده، و جز سلسله سامانیان، درباره امرای سیستان، خلف بن احمد و جانشینانش، آل زیار، سیمجوریان، خانیان، آل فریغون، غوریان، پادشاهان، گرجستان، دیلمیان، خوارزمشاهیان و افغانیان نیز شرحی آورده، و از این رو کتاب حاضر یکی از مآخذ مهم و شایان توجه بشمار است.

جنبه ادبی کتاب نیز... بس مهم است:

داستانهای دلکش و نغز، پندهای مؤثر و عبارات بدیع و ابیات شیوا و دلپذیر سراسر کتاب را فرا گرفته است. داستان گرفتاری «شار» پادشاه غرشتان به دست سلطان محمود که خود خالی از لطف نیست نمونه‌ای از نثر فصیح و شیوا و پخته است.

درباره مسائل گوناگون مذهبی و اجتماعی نیز اشاراتی در کتاب هست که از طرز تفکر مردم در قرن چهارم و پنجم هجری و آداب و رسوم اجتماع آن روزگار حکایت می‌کند.

همچنین مؤلف مانند بسیاری از گویندگان و نویسندگان معاصر سلطان محمود در مدح این پادشاه راه اغراق و غلو می‌پیماید...

از مجموع آنچه گفتیم چنین بر می‌آید که کتاب حاضر... از کتابهایی است که می‌توان آن را به اصطلاح «دریاری» نامید.^(۱)

۱- ترجمه تاریخ یمنی - ناصح بن ظفر جرفادقانی - به تصحیح دکتر جعفر شعار - چاپ سوم ۱۳۷۴ - انتشارات علمی و فرهنگی - صفحات ۱۱ الی ۲۱ مقدمه با تلخیص.